

Gemiddelden bestaan niet: het nieuwe stelsel biedt kans om de stap te zetten van model naar mens

De afgelopen jaren staat de dialoog in de pensioensector volledig in het teken van de pensioent transitie. Op dit moment zijn al tien miljoen deelnemers over naar het nieuwe pensioenstelsel. In dit artikel staat de AFM stil bij wat er nodig is om deelnemers inzicht te geven in wat de gevolgen van de overgang naar de nieuwe pensioenregeling zijn en wat zij van hun pensioenregeling mogen verwachten.

Actuarissen spelen hierin een belangrijke rol. We gaan in op de vraag hoe we ervoor zorgen dat de pensioenregelingen niet alleen rekenkundig kloppen, maar dat individuele deelnemers ook een realistisch beeld krijgen van wat de regeling voor hen betekent. Dit beperkt het risico op teleurstelling bij deelnemers. Het is aan de pensioensector om de deelnemer centraal te stellen, niet alleen in de communicatie maar ook bij de inrichting van de pensioenregeling. We doen de volgende oproepen:

- **Maak de stap van model naar (maat)mens.** Individuele situaties kunnen heel anders uitpakken dan de gemiddeldes op langere termijn. Doorleef bij de inrichting van de pensioenregeling alle scenario's, ook de extremere. Alleen door scenario's te doorleven kunnen realistische verwachtingen worden gecreëerd.
- **Betrek alle relevante disciplines vroeg in het proces.** Actuarissen, economen, juristen en communicatiedeskundigen moeten samen afwegen of uitkomsten van de pensioenregeling in verschillende scenario's evenwichtig, uitvoerbaar en uitlegbaar zijn.

MAAK DE STAP VAN MODEL NAAR (MAAT)MENS

Veel actuarissen zijn van huis uit gewend om vanuit collectiviteit en langetermijneffecten te redeneren. Dat is logisch: een pensioenregeling is collectief met een horizon van tientallen jaren. Bovendien wordt in actuariële controlewerkzaamheden vaak een foutmarge aangehouden, waardoor de aandacht meer uitgaat naar de materiele uitschieters en de structurele effecten.

Tegelijkertijd schuilt daarin een risico. Een rekenkundig model is een abstrahering van de werkelijkheid vanaf een bepaald moment in de tijd, terwijl deelnemers hun pensioen op individueel niveau en in hun eigen tijdshorizon ervaren. Zij krijgen in hun leven te maken met onder meer schommelingen in de vermogensopbouw, baanwisselingen en effecten van life-events. Schommelingen in de pensioenuitkering of effecten van gemaakte keuzes – denk aan keuzes op gebied van nabestaandenpensioen – hebben direct een effect op het levensonderhoud van de gepensioneerde en/of zijn nabestaanden.

DEELNEMERS ZIJN GEEN GEMIDDELDEN

Het is belangrijk dat pensioenfondsbesturen bij de inrichting van de pensioenregeling, en continu als er relevante besluiten worden genomen, scenario's meewegen waaruit blijkt wat de effecten zijn bij verschillende maatmensen in meer of minder extreme situaties. Alleen op deze manier kunnen besturen van pensioenuitvoerders doorgronden wat er kan gebeuren in 'de pensioenlevensloop' van hun deelnemers.

Dat is extra belangrijk omdat de nieuwe pensioenregeling een compleet contract is. Anders dan in de oude uitkeringsregelingen kan achteraf niet meer worden bijgestuurd via bijvoorbeeld toeslagbesluiten. Ook kunnen de verschillen tussen de pensioenresultaten van individuele deelnemers groter zijn, omdat uitkomsten veel sterker afhangen van de beleggingsrendementen in hun specifieke tijdshorizon.

Een voorbeeld. Uit rekenkundige modellen kan blijken dat de inflatie over de lange termijn, gemeten over 60 jaar, gemiddeld zal worden bijgehouden. In deze periode is weliswaar sprake van pieken en dalen, maar die compenseren elkaar. Maar wat betekent dit voor de individuele deelnemer, die over 5 jaar met pensioen gaat? Hij heeft geen 60 jaar om die gemiddelden te zien terugveren. Iemand die tien of twintig jaar pensioen ontvangt, kan structureel koopkracht verliezen in een periode van hoge inflatie, zonder dat daar later een correctie op volgt. Het langetermijngemiddelde maskeert voor deze deelnemers een wel degelijk aanwezig risico. Het is daarom ook belangrijk om te kijken naar in hoeverre inflatie van jaar op jaar zal worden bijgehouden. Om mee te wegen in beleidsvorming, en daarna om in communicatie de juiste verwachtingen te wekken.

ER ZIJN SCENARIO'S WAARBIJ DE PENSIOENUITKERING WEL WORDT VERLAAGD

Een ander voorbeeld daarvan is het gebruik van de solidariteitsreserve om de daling van pensioenuitkeringen te voorkomen. In een gemiddeld scenario levert het beleggingsrisico een positief rendement op, worden de pensioenuitkeringen verhoogd en blijft de solidariteitsreserve op peil. Uit doorrekeningen op basis van de DNB scenario'set blijkt ook dat er scenario's zijn waarin de uitkeringen wel worden verlaagd en de solidariteitsreserve in omvang sterk afneemt. Daardoor kunnen deelnemers die vlak voor pensioering negatieve rendementen bijgeschreven krijgen, zowel met een lagere pensioenuitkering beginnen als minder bescherming ervaren in de jaren erna.

DOORLEVEN VAN SCENARIO'S IS ESSENTIEEL VOOR EVENWICHTIGE COMMUNICATIE

Deze risico's moeten bewust worden meegewogen bij de inrichting van de pensioenregeling. Niet om alle risico's weg te nemen voor de deelnemer, maar om te begrijpen wat in verschillende situaties de effecten zijn voor de individuen die deelnemen aan hun pensioenregeling.

Dat doorleven is óók nodig om duidelijk te communiceren aan deelnemers, en ervoor te zorgen dat zij een realistisch beeld hebben van hun pensioen. Het gaat er daarbij niet om dat je deelnemers moet 'vermoeien met techniek onder de motorkap'. Het betekent simpelweg dat pensioenuitvoerders hun deelnemers concreet en op persoonlijk niveau moeten meenemen in de consequenties van gemaakte keuzes in de inrichting van pensioenregeling. Dat vraagt om inbreng vanuit meerdere disciplines. Toch zien we in de praktijk dat hier nog winst te behalen valt.

BRENG VERSCHILLENDE EXPERTISES VROEG BIJ ELKAAR

In de praktijk wordt een pensioenregeling vaak eerst technisch uitgewerkt, met soms complexe keuzes, aannames en constructies, en pas daarna worden communicatie-experts gevraagd om het geheel

begrijpelijk te maken voor deelnemers. Hierdoor ontstaan pensioenregelingen of oplossingen binnen de regeling die technisch gezien uitvoerbaar zijn, maar niet uitlegbaar zijn aan een deelnemer.

Communicatiespecialisten en actuariële disciplines moeten daarom vanaf het begin worden betrokken en modeluitkomsten kritisch bevragen: *Begrijpt een deelnemer wat hier gebeurt? Sluit deze systematiek aan bij de belevingswereld van de doelgroep?* In onze toezichtspraktijk zien we goede voorbeelden hiervan, bijvoorbeeld door in de opdrachtbevestiging uitlegbaarheid als een expliciet criterium bij elke keuze over de inrichting van de pensioenregeling mee te wegen.

RISICO OP ONREALISTISCHE VERWACHTINGEN EN VOORZIENBARE TELEURSTELLINGEN

Als er geen continue dialoog bestaat tussen de verschillende disciplines, ontstaat het risico dat communicatie niet aansluit bij de feitelijke werking van de pensioenregeling. In onze toezichtspraktijk zien we voorbeelden waarin een te rooskleurig beeld wordt geschetst, bijvoorbeeld door teksten als: *'We hebben afspraken gemaakt om verlagingen zoveel mogelijk te voorkomen, uw pensioeninkomen blijft naar verwachting stabiel'*, gecombineerd met termen als *'koopkrachtig pensioen'*. Pensioen kan niet zowel nominaal stabiel als reëel stabiel zijn. Mogelijk ontstaat bij deelnemers het beeld dat er sprake is van een koopkrachtig pensioen dat niet kan worden verlaagd.

Ook zien we communicatie waarin wordt gesuggereerd dat ook actieven bescherming genieten van de solidariteitsreserve, terwijl in werkelijkheid in deze pensioenregeling de solidariteitsreserve alleen wordt gebruikt voor het voorkomen van verlaging van lopende pensioenuitkeringen. Ook bij de uitwerking van (persoonlijke) transitiecommunicatie en de controle van daarin getoonde bedragen zien we dat actuarissen niet (tijdig) worden betrokken.

CONCLUSIE

De pensioent transitie biedt de kans om het pensioenstelsel niet alleen toekomstbestendig te maken, maar ook om de deelnemer al bij de inrichting van de regeling centraal te stellen en ervoor te zorgen dat de werking van de pensioenregeling vanaf de start uitlegbaar is. Actuarissen kunnen daarin een belangrijke rol spelen door niet alleen te rekenen, maar ook te reflecteren: *hoe ervaart een deelnemer dit? Creëren we realistische verwachtingen en kunnen we voorzienbare teleurstellingen voorkomen?*

Een model is daarbij een belangrijk hulpmiddel in de toolbox van de actuaaris, maar is pas echt effectief wanneer de mens achter de cijfers centraal staat. Als die stap wordt gezet, ontstaat een pensioenregeling die niet alleen klopt op papier, maar ook werkt in de praktijk: uitlegbaar, evenwichtig en herkenbaar voor de mensen voor wie we het uiteindelijk doen. Zowel bij de transitie als daarna. ■

Mr. A. de Groot (links) is afdelingshoofd Verzekeren en Pensioenen en Programmadirecteur pensioent transitie bij AFM.

I. van Mechelen AAG is Senior Toezichthouder Pensioenen bij AFM.